

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Збірник матеріалів

**XXVI підсумкової науково-практичної
конференції викладачів**

22 лютого 2024

Київ 2024

УДК 061.3(063)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XXVI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2024. 406 с.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 11 від 22.04.2024)

Редакційна колегія:

Голова Трофименко М.В., ректор МДУ, кандидат політичних наук, професор;

Члени редколегії Балабаниць А.В., доктор економічних наук, професор;
Безчотнікова С.В., доктор філологічних наук, професор;
Булатова О.В., доктор економічних наук, професор;
Задорожня-Княгницька Л.В., доктор педагогічних наук, професор;
Іванець Т. М., голова Ради молодих вчених МДУ, кандидат політичних наук;
Константинова Ю. В., кандидат історичних наук, доцент;
Омельченко В.Я., доктор економічних наук, професор;
Павленко О.Г., доктор філологічних наук, професор;
Романцов В.М., доктор історичних наук, професор;
Сабадаш Ю. С., доктор культурології, професор;
Тарасенко Д. Л., доктор економічних наук, професор;
Толпежніков Р.О., доктор економічних наук, професор.

Збірник містить матеріали XXVI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, яка відбулася 22 лютого 2024 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики, філософії та соціології, історії, економіки та менеджменту, права, екології, кібербезпеки, документознавства, культурології, журналістики, філології, літературознавства, методики викладання, педагогіки та психології.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

конференції (Т. 2), м. Кам'янець-Подільський, 29 жовтня, 2021 рік / ГО «Молодіжна наукова ліга». Вінниця: ГО «Європейська наукова платформа», 2021. С. 91-94.

Присяжнюк Лариса,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освіти
Маріупольський державний університет

КОМПЕТЕНТІСНО ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПІДРУЧНИК ДЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ: ОСНОВНІ ОРІЄНТИРИ У СТВОРЕННІ

Проголошені законом України «Про освіту» (2017) нові базові принципи освіти в Україні, впровадження Концепції «Нова українська школа» зумовили перегляд її змісту та форм організації. Суттєві трансформації торкнулися й вітчизняного підручникотворення. Очевидним стало те, що підручники, створені за традиційними підходами, які існували до 2018 року, не відповідають вимогам нових стандартів освіти та не в змозі забезпечити досягнення окреслених цими стандартами освітніх результатів – ключових та предметних компетентностей здобувачів освіти. Назріла потреба щодо зміни підходів до створення шкільного підручника в контексті їх відповідності концептуальним засадам Нової української школи.

Слід зауважити, що наукова педагогічна спільнота активно включилася в процес пошуку та розробки моделей компетентісно зорієнтованого шкільного підручника, про що свідчать наукові розвідки Н. Бібік, Я. Кодлюк, О. Онопрієнко, О. Савченко, О. Топузова, С. Трубачевої та ін. Окремий науковий доробок становлять праці дослідників, присвячені особливостям розробки сучасних підручників з окремих предметів чи інтегрованих курсів (Р. Арцишевський, О. Вашуленко, А. Гуз, Т. Мелещенко, О. Пишко, О. Пометун, К. Пономарьова, Т. Ремех та ін.). Утім, як демонструє практика сучасного підручникотворення, серед авторів підручників для закладів загальної середньої освіти нині відсутнє єдине, уніфіковане бачення компетентісно зорієнтованого підручника, що призводить до різночитань підходів щодо їх створення. А відтак, існує необхідність в окресленні єдиних вимог до навчальної книги, розробленої на засадах компетентісно зорієнтованого підходу, які дозволять вирішити цю проблему.

Слід зауважити, що на сьогодні шкільний підручник традиційно залишається основним засобом організації та управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів у процесі реалізації цілей і змісту навчання, досягнення визначених програмою освітніх

результатів. На переконання дослідників, якісний підручник повинен враховувати рівень розвитку освіти, відповідати моделі процесу навчання на конкретному історичному етапі [1, с. 289]. До основних ознак сучасної освіти вчені (Н. Бібік, О. Овчарук, О. Пошетун, О. Савченко, О. Локшина та ін.) відносять її компетентнісну спрямованість, яка передбачає зміщення фокусу уваги з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі – формування ключових і предметних компетентностей. Таким чином, підручник для Нової української школи має передусім відповідати вимогам компетентнісного підходу, реалізовувати співмірні йому функції. До таких, зокрема, С. Трубочева пропонує відносити інформаційно-пізнавальну, дослідницьку, практичну і самоосвітню [4].

За слушною заувагою О.Топузова, компетентнісно зорієнтований підручник, що є засобом реалізації змісту освіти на сучасному етапі її розвитку, має проектувати відповідні компетенції, на основі яких здійснюватиметься формування ключових і предметних компетентностей особистості. Це уможлиблюється розробкою і втіленням відповідного апарату організації засвоєння, який допоможе сформувати у здобувачів освіти не лише знання, а й вміння і навички, ціннісне ставлення, досвід діяльності. Дослідник зазначає, що побудований на засадах компетентнісного підходу підручник не стільки повинен містити описи і пояснення, скільки спонукати до навчально-пізнавальної діяльності. Структурування навчального матеріалу в ньому, на думку науковця, дає змогу активно впроваджувати інноваційні форми й методи навчання з метою застосування набутих знань і навичок, для пояснення явищ, проведення досліджень. Цінність такої роботи – в опануванні самого процесу пізнання, удосконаленні пізнавальної діяльності здобувачів освіти, розвитку їхніх творчих здібностей і мислення [3, с. 17].

Отже, з усього видно, що важливого значення в компетентнісно зорієнтованому підручнику набуває спосіб засвоєння навчального матеріалу, основний акцент в якому робиться на процесуальному характері його сприймання і засвоєння засобами різних видів діяльності. Ознаками реалізації діяльнісної спрямованості змісту навчальної книги науковці пропонують вважати наступні:

1) щодо цілей освіти – випереджуюче цілепокладання, спрямоване на розвиток в учнів адаптаційних якостей та здатності вирішувати проблеми на основі критичної рефлексії та вибору;

2) щодо відбору змісту освіти – уведення в зміст метапредметних категорій, пов'язаних з організаційними, рефлексивно-оцінними, інформаційно-пізнавальними, комунікативними, емоційно-ціннісними видами діяльності;

3) про реалізацію компетентнісної орієнтації підручника свідчить його спрямованість на організацію таких видів діяльності, як проектна, дослідницька, творча діяльність учня,

залучення учнів до колективних видів робіт, стимулювання прояву учнями оцінювальної позиції стосовно організації та виконання навчальних завдань, рефлексивне осмислення отриманих результатів;

4) щодо вибору освітніх технологій – орієнтація на технології, які передбачають суб'єктну позицію учня на всіх етапах уроку;

5) щодо організації освітнього процесу – орієнтація на модульний принцип організації, можливість використання підручника в процесі роботи за міжпредметними програмами у процесі проєктної діяльності та інших відкритих форм роботи;

6) щодо контролю за освітніми результатами – вихід у процесі контролю й оцінки за межі предметних результатів, орієнтація на оцінку сформованості компетентностей учнів [4].

До суттєвих ознак сучасного підручника, що реалізує компетентнісну парадигму освіти, відносять і його практичну спрямованість. З огляду на те, що компетентність у широкому розумінні визначається як здатність застосовувати набуті знання і вміння в практичній діяльності, зміст підручника повинен бути максимально практико орієнтованим. Це забезпечується шляхом включення в апарат засвоєння значної кількості практичних завдань, які дають змогу вдосконалювати різні практичні вміння й навички і стимулюють набуття учнями практичного досвіду.

Діалогічна форма викладу навчального матеріалу й побудова на засадах проблемного навчання – ще одні з базових характеристик компетентнісно зорієнтованого підручника. Навчальна книга, побудована у формі діалогу між авторами й учнем й така, що спонукає до діалогу учнів між собою, учнів з учителем, реалізує особистісно зорієнтований підхід у навчанні, стимулює співпрацю й співтворчість, що є важливим в контексті розвитку особистості. Проблемність викладу навчального матеріалу забезпечує активізацію пізнавальної діяльності здобувачів освіти, включення їх в активний процес пошуку раціональних шляхів розв'язання проблемних навчальних ситуацій, розвиваючи здатність генерувати ідеї, знаходити альтернативні шляхи вирішення проблеми [4].

Велику роль в компетентнісно зорієнтованому підручнику відіграє адаптація наукового змісту до можливостей його опанування певною віковою категорією здобувачів освіти, встановлення значущих для учнів зв'язків вивченого матеріалу з життям; оптимальна активізація навчання школярів.

Однією з важливих характеристик компетентнісно зорієнтованої навчальної книги є її орієнтація на творення учня/учениця як особистості, що потребує акцентування уваги на її особистісних цінностях, потребах, мотивах, прагненнях, наповненні навчального контенту культуротворчим змістом і ціннісними смислами.

Сучасний підручник, на переконання дослідників, має стати засобом, який дозволить учням оволодіти одним з найважливіших загальнонавчальних умінь – вмінням вчитися, що включає в себе здатність визначати навчальні цілі, планувати роботу, здійснювати заплановане, оцінювати результати власної діяльності, аналізувати їх, виявляти проблеми тощо. А відтак, система завдань підручника та пропонована ним технологія засвоєння змісту освіти мають якнайповніше сприяти формуванню зазначеного вміння.

Слушною вважаємо заувагу О. Савченко, яка зазначала, що сучасний підручник повинен мати виразні ознаки певної педагогічної технології, тобто стати для вчителів масової школи взірцем добротної технології навчання і розвитку. У процесі ознайомлення зі змістом підручника вчитель може побачити майбутній сценарій організації навчальної діяльності... Структура підручника, текст і позатекстові позначення, символи, колір, ілюстрації мають давати вчителю чіткі настанови, чого і як слід за ним навчати [2, с. 93-97].

Таким чином, сучасний компетентнісно зорієнтований підручник слід уважати навчальною книгою нового покоління, яка забезпечує реалізацію цілей освіти в даному історичному контексті, реалізує сучасні освітні підходи, здійснює конструювання освітнього процесу на засадах реформаторських ідей Нової української школи.

Література

1. Кодлюк Я. П. Концептуальні основи побудови підручника для початкової школи. *Проблеми сучасного підручника*. 2014. Вип. 14. С. 284-292. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2014_14_34 (дата звернення: 02.02.2024)
2. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
3. Топузов О. М. Компетентнісні засади сучасного підручникотворення. *Експертиза шкільних підручників : інструктивно-методичні матеріали для експертизи проєктів підручників для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів / за заг. ред. О. М. Топузова. К. : Педагогічна думка, 2016. 128 с.*
4. Трубачева С. Е. Дидактичні особливості компетентнісно орієнтованого підручника для основної школи. URL : https://lib.iitta.gov.ua/705871/1/TSE_PSP-16.pdf (дата звернення: 02.02.2024).